

**Серафим Іванович Субботін — чудова людина,
видатний геофізик, засновник Інституту геофізики
НАН України, що носить його ім'я**

В.І. Старостенко, 2026

Інститут геофізики ім. С.І. Субботіна НАН України, Київ, Україна

Фото 1. Серафим Іванович Субботін (03.05.1906—16.01.1976).

Мета цієї короткої публікації — нагадати, що в 2026 р. виповнюється 120 років від дня народження (03.05.1906) і 50 років від дня смерті (16.01.1976) нашого дорогого Серафима Івановича Субботіна.

С.І. Субботін — це епоха становлення та розвитку української геофізичної практики та науки.

Про Серафима Івановича багато публікацій [Субботін..., 2018; Чекунов, Старостенко, 1979, 1980].

Найбільш цінним дослідженням стала його фундаментальна книга «Вопросы гравииметрии, исследования земной коры и мантии, теория тектогенеза» [Субботин, 1979].

Але, не зважаючи на всі зазначені матеріали, ці дві дати (120 і 50 років) спонукають нас ще раз згадати про цю непересічну людину.

Серафим Іванович Субботін народився 3 травня 1906 р. в Казані (Татарстан) в сім'ї, як він писав в автобіографії, «дьякона Івана Степановича Субботина, который с момента Октябрьской революции (конец 1917 года) порвал с религиозным культом и перешел на советскую работу¹. Мать, Александра Васильевна Субботина, была домохозяйкой».

У 1931 р. Серафим Іванович закінчив фізико-математичний факультет Казанського університету за спеціальністю «геофізика» і почав працювати за фахом у різних державних геолого-геофізичних установах Радянського Союзу. З 1938 по 1941 р. Серафим Іванович співпрацював з Інститутом геологічних наук АН УРСР і займався узагальненням матеріалів геофізичних досліджень різних регіонів України [Чекунов, Старостенко, 1979].

¹ Спочатку працював «инспектором в Рабоче-Крестьянской инспекции, а в последние годы жизни — сторожем Городского отдела коммунального хозяйства» [Чекунов, Старостенко, 1979].

Citation: Starostenko, V.I. (2026). Serafim Ivanovich Subbotin was a wonderful person, an outstanding geophysicist, and the founder of the Institute of Geophysics of the National Academy of Sciences of Ukraine, which bears his name. *Geofizychnyi Zhurnal*, 48(1), 120—124.

Publisher Subbotin Institute of Geophysics of the NAS of Ukraine, 2026. This is an open access article under the CC BY-NC-SA license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>).

У 1935 р. Серафим Іванович Субботін публікує статтю [Субботин, 1935] про гравіметричні дослідження в Сумській області. Як підкреслено в статті [Старостенко, 2025], це були перші гравіметричні дослідження, проведені на території України.

У 1940 р. у Києві організовується Українське відділення Державного союзного геофізичного тресту Наркомнафти СРСР,

Фото 2—4. С.І. Субботін серед співробітників Інституту закладає перший камінь на місці, де побудовано сучасний корпус Інституту геофізики НАН України (18.12.1962, 14:00).

Фото 5. С.І. Субботін і З.О. Крутиховська (1973).

Фото 6. С.І. Субботін серед геофізиків СРСР, що приїхали до Києва на Всесоюзну нараду у 1970 р. Зліва від С.І.Субботіна сидять Н.І. Павленкова, Б.К. Балавадзе, О.К. Маловичко та ін. За Н.І. Павленковою стоять В.М. Страхов, зліва від нього Г.Я. Голіздра, потім М.О. Алексидзе, Г.Т. Собакар, В.М. Завойський, В.І. Старостенко.

у якому Серафим Іванович на посаді старшого інженера-геофізика працює з січня 1940 р. до липня 1941 р.

Роботу в промисловій геофізиці С.І. Субботін поєднував з педагогічною роботою. Так, у 1933—1938 рр. він активно працює в Київському гірничо-геологічному, а пізніше в Дніпропетровському гірничому інститутах.

У 1945—1950 рр. Серафим Іванович стає доцентом Львівського державного університету, у 1956—1959 рр. — професором цього університету, у 1950—1956 рр. — доцентом Львівського політехнічного інституту.

Результати його досліджень у галузі наукової та промислової геофізики були високо оцінені, й у 1957 р. його обирають членом-кореспондентом АН УРСР.

У 1960 р. з ініціативи С.І. Субботіна було створено Інститут геофізики АН УРСР, директором якого призначено Серафима Івановича (одночасно він очолив відділ гравіметрії Інституту). На фото 2—4 зображено момент закладання першого каменю на місці, де сьогодні стоїть Інститут.

У квітні 1961 р. Серафима Івановича Субботіна обирають академіком АН УРСР, а в травні 1963 р. — академіком-секретарем Відділення наук про Землю АН УРСР, створення якого він ініціював. Серафим Іванович невтомно допомагав З.О. Крутиховській у створенні на території України магнітних станцій (Фото 5). Активно спілкувався з широким колом геофізиків (Фото 6).

Незважаючи на постійну величезну занятість, у Серафима Івановича «... завжди можна було довідатись про останні новини культурного життя в нашій країні, про мистецтво та літературу (сам захоплювався оперною музикою). Шанував фізичну

Фото 7. Серафим Іванович на дачі у З.О. Крутиховської на святкуванні 25-річного ювілею Кременчугської магнітної партії (липень чи серпень 1972 р.).

працю, вирощував садові дерева. Любив доброзичливий жарт, людей, життя ...» [Чекунов, Старостенко, 1980]. Цінував можливість побути на природі (Фото 7).

С.І. Субботін жив на 10 поверсі великого академічного будинку на Володимирській вулиці, навпроти Театру опери та балету. Якщо була необхідність у неробочий час отримати підпис Серафима Івановича на якомусь документі чи листі, можна було, попередньо домовившись із ним по телефону, підійти до нього додому і отримати те, що потрібно.

Наголошуючи на виняткових заслугах Серафима Івановича Субботіна у справі розвитку на Україні геофізичної науки та практики в 1978 р. його ім'я присвоєно Інституту геофізики АН УРСР [Чекунов, Старостенко, 1980].

Серафима Івановича Субботіна не стало 16 січня 1976 р. Його поховали у Києві на Байковому кладовищі.

Але ми весь час користуємось його працями, його ім'ям.

Він завжди з нами.

Список літератури

- Старостенко В.І. Внесок геофізиків України в розвиток гравірознавства. *Геофіз. журн.* 2025. Т. 47. № 4. С. 134—139.
- Субботин С.И. *Вопросы гравиметрии, исследования земной коры и мантии, теория тектогенеза. Избранные труды.* Киев: Наук. думка, 1979, 475 с.
- Субботин С.И. Результаты гравиметрических разведок в Роменском соленосном районе. *Разведка недр.* 1935. № 13. С. 27—29.
- Субботин Серафим Іванович. В кн.: *Національна академія наук України. Персональний склад, 1918—2018.* Ред. В.М. Палій, Ю.О. Храмов. Київ: Фенікс, 2018, С. 171—172.
- Чекунов А.В., Старостенко В.И. Очерк жизни и научной деятельности академика АН УССР С.И. Субботина. В кн.: *Вопросы гравиметрии, исследования земной коры и мантии, теория тектогенеза. Избранные труды.* Киев: Наук. думка, 1979, С. 5—13.
- Чекунов А.В., Старостенко В.І. Серафим Іванович Субботін. В кн.: *АН УРСР. Біобібліографія вчених Української РСР.* Київ: Наук. думка, 1980, 47 с.